

Дмитро ЛІСІН

УКРАЇНСЬКА ТА ЗАРУБІЖНА ІСТОРІОГРАФІЯ ПРО ВПЛИВ ВІКІНГІВ НА РОЗВИТОК РАННЬОЇ ДЕРЖАВНОСТІ У СУСІДНІХ НАРОДІВ НА ПРИКЛАДІ ІРЛАНДСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Від кінця VIII до початку XI ст. розвиток низки держав Європи перебував під військово-політичним впливом вікінгів. Розпочавши з розбійницьких походів, вихідці зі Скандинавських країн поступово перейшли до заснування торгових факторій, завдяки чому включилися до економічного життя не лише Європи, а й Близького Сходу. Подальша еволюція таких факторій привела до формування міцних політичних об'єднань на чолі з власними скандинавськими династіями, що дало можливість вікінгам посісти істотне місце в політичній історії ранньої Русі IX–XI ст., а також окремих країн Європи, зокрема Англії, Шотландії та Ірландії.

Брак джерел до студій над проникненням вікінгів до багатьох регіонів Європи змушує вдаватися до ширших аналогій з теренами, щодо яких інформація про роль вікінгів збереглася краще. Серед таких територій, що зазнали військово-політичного впливу вікінгів, варто окремо виділити Ірландію, яка, хоча й була на VIII ст. включена до християнського світу, мала самобутнє, відмінне від решти європейських народів культурно-релігійне життя, що привело до утворення, зокрема, окремої Ірландської, або Кельтської Церкви. Така ситуація стала наслідком низки факторів. Насамперед це було викликано віддаленням розташуванням Ірландії від християнського центру Західної Європи – Риму. Занепад у ранньому Середньовіччі системи комунікацій, а також ізоляція острівної Ірландії від континентальної Європи зводили контакти ірландців з ним до мінімуму¹.

Водночас на формування Кельтської Церкви вплинула також система язичницьких вірувань. Більшість кельтських племен (галлів, бриттів, іберійців) у різний період втратили незалежність і були включені в політичну та культурно-релігійну сферу впливу Римської імперії. На відміну від них, гаели* не зазнали впливу, що дозволило їм значною мірою розвинути власну культуру на базі язичницької релігії. На момент прийняття християнства в

¹ Диллон М., Чедвик Н. К. История кельтских королевств. – Москва, 2006. – С. 215.

* Гаели (скотти) – група кельтських племен, що мешкала в Ірландії з IV ст. до

н. е. У V–VI ст. частина гаелів переселилися на територію сучасної Шотландії, де спільно із племенами піктів утворила шотландську національність.

V ст. на острові вже існувала розбудована система вірувань, яка не була витіснена новою релігією, а стала її органічною частиною, що немало й визначило самобутній характер Кельтської Церкви. На кінець VIII ст. ірландське суспільство ще зберігало свою відмінність у порівнянні з іншими західно-європейськими країнами. З огляду на це, взаємини вікінгів-язичників з населенням Ірландії виділяються з-поміж інших. Це дозволяє певною мірою наблизити бази порівняння контактів вікінгів в Ірландії з їх контактами на Русі, яка так само перебувала під потужним потоком християнізації – зі сторони Візантії, але, на загал, залишалася язичницькою (навіть якщо прийняти без застережень версію Аскольдового хрещення).

У вивченні проблеми вікінгів українську історіографію репрезентують переважно праці, які розкривають взаємовідносини скандинавів із землями Київської Русі, їх династичні зв'язки та вплив вікінгів на розвиток Русі і Східної Європи загалом. Водночас активність вікінгів у Західній Європі, та Ірландії зокрема, залишається поза дослідженням українських науковців.

Активізація розроблення проблеми виводиться з дискусії, яка розпочалася між норманістами та антинорманістами, щодо походження давньоруської державності. У різні часи зазначеному питанню присвятили свої праці чимало дослідників². Дискусія з цього приводу продовжується досі. З часом у ній виокремилися поодинокі аспекти, дотичні до зазначеної суперечки, зокрема проблема походження династії Рюриковичів³. Ще одним питанням,

² Див.: Венелин Ю. И. Скандинаво-мания и её поклонники, или столетние изыскания о варягах. – Москва, 1842. – 120 с.; Шахматов А. А. Сказание о призвании варягов. – Санкт-Петербург, 1904. – 85 с.; Брим В. А. Происхождение термина “Русь” // Россия и Запад. Исторический сборник. – Петроград, 1923. – № 1. – С. 5–10; Пархоменко В. А. К вопросу о “норманнском завоевании” и происхождении Руси // Историк-марксист. – Москва, 1938. – № 4. – С. 106–111; Черных П. Я. К вопросу о происхождении имени “варяг” // Ученые записки Ярославского государственного педагогического института. – Ярославль, 1944. – Вып. 4. – С. 63–76; Греков Б. Д. О роли варягов в истории Руси // Новое время. – 1947. – № 30. – С. 12–15; Шушарин В. П. О сущности и формах современного норманизма // Вопросы истории. – 1960. – № 8. – С. 65–93; Брайчевський М. Ю. Біля джерел слов'янської державності (Соціально-економічний розвиток черняхівських племен). – Київ, 1964. – 355 с.; Його ж. Походження Русі. – Київ, 1968. – 224 с.; Шаскольский И. П. Норманская теория в современной буржуазной науке. –

Москва; Ленинград, 1965. – 222 с.; Его же. Вопрос о происхождении имени “Русь” в современной буржуазной науке // Труды Ленинградского отделения Института истории. – Ленинград, 1967. – Т. 10. – С. 129–167; Кузьмин А. Г. Об этнической природе варягов // Вопросы истории. – 1974. – № 11. – С. 54–83.; Петрухин В. Я. Начало этнокультурной истории Руси. – Смоленск; Москва, 1995. – 317 с.; Прицак О. Походження Русі. Стародавні скандинавські джерела (крім ісландських саг). – Київ, 1997. – Т. 1. – 1080 с.; Його ж. Походження Русі. Стародавні скандинавські саги і Стара Скандинавія. – Київ, 2003. – Т. 2. – 1304 с.; Котляр М. Ф. Історія давньоруської державності. – Київ, 2002. – 234 с.; Баран В. Д., Баран Я. В. Історичні витоки українського народу. – Київ, 2005. – 208 с.; Фомин В. В. Варяги и варяжская Русь: К итогам дискуссии по варяжскому вопросу. – Москва, 2005. – 486 с.

³ Ловмянский Х. Рорик Фрисландский и Рюрик “Новгородский” // Скандинавский сборник. – Таллин, 1963. – Вып. 7. – С. 221–249; Свердлов М. Б. Rōrik (Hrōrikr) i Gordun // Восточная Европа в древности и средневековье. – Москва, 1994. – С. 31–42;

що привернуло увагу вітчизняних та російських дослідників, є проблема присутності вікінгів у Центрально-Східній Європі⁴. Однак відносини вікінгів із країнами Західної Європи й Ірландії в українській історіографії залишаються недослідженими. Виняток складають поодинокі праці окремих науковців. Зокрема, таким є доробок Федора Андрощука. Серед його студій, присвячених дослідженню діяльності вікінгів на теренах Східної Європи⁵, є також і розвідка про взаємозв'язки Скандинавії та Британії в епоху вікінгів⁶. Він проаналізував різні типи мечів, віднайдених при археологічних дослідженнях, зокрема, порівняв мистецьке оздоблення окремих з них, на основі якого вказав на тісні контакти між Данією та Британією за часів вікінгів⁷.

У російській історіографії дискусія навколо походження Руської держави теж посідає значне місце, але водночас розвивається й вивчення суспільства вікінгів загалом. Серед них виділяються праці Арона Гуревича⁸, Гліба Лебедева⁹ та Олени Мельникової¹⁰. Але ірландські сюжети навіть у

Азбелов С. Н. Обзор источников о происхождении Рюрика и версия о его славянских предках // Известия Русского генеалогического общества. – Санкт-Петербург, 1994. – Вып. 1. – С. 41–59; *Его же.* О происхождении династии Рюриковичей // Россия и зарубежье: генеалогические связи. I Международный генеалогический коллоквиум. – Москва, 1999. – С. 32–47; *Анохин Г. И.* Рюрик – солевар из Русы // Человек. – Москва, 1994. – Вып. 4. – С. 77–92; *Пчелов Е. В.* Генеалогия древнерусских князей IX – начала XI в. – Москва, 2001. – 262 с.; *Войтович Л. В.* Рюрик: легенды и действительность. Стан дискуссии на початку XXI ст. // Наукові зошити історичного факультету. Львівський національний університет ім. Івана Франка. Збірник наукових праць. – Львів, 2005. – Вып. 7. – С. 25–35; *Его же.* Рюрик: легенды и действительность // Исследования по русской истории и культуре. Сборник статей к 70-летию профессора Игоря Яковлевича Фроянова. – Москва, 2006. – С. 111–121.

⁴ *Рыдзевская Е. А.* Древняя Русь и Скандинавия IX–XIV вв. – Москва, 1978. – 239 с.; *Войтович Л. В.* Вікінги в Центрально-Східній Європі: проблеми Ладоги і Пліснеська // Археологічні дослідження Львівського університету. – Львів, 2009. – Вып. 12. – С. 79–101; *Його ж.* Загадки вікінгів: Ладога і Пліснеськ. Продовження дискусії на межі XX–XXI століть // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Львів, 2011. – Вып. 20: Actes testantibus. Ювілейний

збірник на пошану Леонтія Войтовича. – С. 142–188.

⁵ *Андрощук Ф. А.* Нормани і слов'яни у Подесінні (моделі культурної взаємодії доби раннього середньовіччя). – Київ, 1999; *Його ж.* Скандинавские древности в социальной топографии древнего Киева // Ruthenica. – Київ, 2004. – Т. 3. – С. 7–47; *Його ж.* Мечи и некоторые проблемы хронологии эпохи викингов // Краеугольный камень. Археология, история, искусство, культура России и сопредельных стран: Сб. научн. статей: В 2 т. – Москва, 2010. – Т. 1. – С. 72–93.

⁶ *Ejusdem.* The “Ljudota Sword?” (An episode of Contacts Between Britain and Scandinavia in the Late Viking Age) // Ruthenica. – Київ, 2003. – Т. 2. – С. 15–25.

⁷ *Ibidem.* – С. 20.

⁸ *Гуревич А. Я.* Походы викингов. – Москва, 1966. – 183 с.; *Его же.* Свободное крестьянство феодальной Норвегии. – Москва, 1967. – 285 с.; *Его же.* Избранные труды. – Москва; Санкт-Петербург, 1999. – Т. 1: Древние германцы. Викинги. – 352 с.; – Москва, Санкт-Петербург, 1999. – Т. 2: Средневековый мир. – 560 с.; – Санкт-Петербург, 2006. – Т. 3: Крестьянство средневековой Норвегии. – 368 с.

⁹ *Лебедев Г. С.* Эпоха викингов в Северной Европе и на Руси. – Санкт-Петербург, 2005.

¹⁰ *Мельникова Е. А.* Древнескандинавские географические сочинения: Тексты, перевод, комментарий. – Москва, 1986. – 232 с.; *Её же.* Образ мира: Географические

них виступають лише побіжно. Так, А. Гуревич зазначив, що успіх військових рейдів вікінгів в Ірландії був зумовлений політичною роздробленістю останньої, а також відсутністю в ірландських королівствах потужного військового флоту¹¹. Досліджуючи подальшу експансію вікінгів у Європі, історик вказав, що Ірландія та Ірландське море стали одним з основних маршрутів на шляху до західного узбережжя Франції та Південної Європи¹².

Дана проблема тривалий час не розглядалася і в західноєвропейській історіографії. Як зазначив данський дослідник Пауль Холм, до 1970-х років питання "вікінги в Ірландії" в історіографії практично не існувало¹³. Він пояснив відсутність інтересу до відповідного кола проблем національно-політичною ситуацією у самій Ірландії, яка немало часу перебувала у складі Великобританії. На початку ХХ ст. вторгнення вікінгів до Ірландії виявилось підґрунтям для політичної пропаганди¹⁴. Так, частина істориків, ставши на захист версії норманського захоплення Ірландії, зазначала, що вторгнення вікінгів було сприятливим для ірландського суспільства і показало переваги єдиної королівської влади. На противагу їм Ед Мак-Нейл, якого вважають одним з перших дослідників давньої історії Ірландії, доводив, що ірландська нація не лише вистояла, а й змогла інтегрувати вікінгів у своє суспільство¹⁵. Уже після здобуття Ірландією незалежності розпочався перегляд історії Ірландії загалом і періоду вторгнення вікінгів зокрема.

Від кінця 1960-х років минулого століття дослідження цього питання почало включати і матеріали археологічних пошуків, що дало змогу отримати нові джерела та переосмислити надбання попередніх років. Результатом цього стали численні праці. Серед них варто відзначити ірландського дослідника Доннхад О'Коррена¹⁶, який висловив думку, що вікінги поступово стали силою у міжусобній боротьбі ірландських королів. Фактично його підхід повернув дослідження до базового питання: чи існував вплив вікінгів на Ірландію взагалі¹⁷? На основі анналів та саг історик переосмислив роль вікінгів у регіоні, ствердив, що більшість нападів у ІХ ст. здійснено не з Норвегії чи Данії, а винятково Шотландії¹⁸. На підставі лінгвістичного аналізу дослідник доводив, що Лотленд (Lothlend) або Лохлейн (Lochlainn),

представлення в Западной и Северной Европе. V–XIV века. – Москва, 1998. – 256 с.; *Её же*. Скандинавские рунические надписи: Новые находки и интерпретации. Тексты, перевод, комментарий. – Москва, 2001. – 496 с.

¹¹ Гуревич А. Избранные труды. – Т. 1. – С. 113.

¹² Там же. – С. 136.

¹³ Holm P. Between apathy and antipathy: the Vikings in history // *Peritia*, 8. – Cork, 1994. – P. 151.

¹⁴ Ibidem. – P. 159.

¹⁵ Ibidem.

¹⁶ Ó Corráin D. Ireland before the Nor-

mans. – Dublin, 1972. – 222 p.; Ó Corráin D., MacCurtain M. Women in Irish History: the Historic Dimension. – Dublin, 1978. – 125 p.; *Idem*. Sages, saints and storytellers: Celtic studies in honour of James Carney. – Maynooth, 1989. – 472 p.; Viking Ireland-afterthoughts // Clarke H. B., Ni Mhaonaigh M. & R. Ó Floinn. Ireland and Scandinavia in the early Viking age. – Dublin, 1998. – P. 421–452; The Viking Age: Ireland and the West-Proceedings of the XVth Viking Congress. – Cork, 2005. – 610 p.

¹⁷ Holm P. Between apathy... – P. 167.

¹⁸ Ó Corráin D. Vikings in Ireland and Scotland in the Ninth Century // *Peritia*, 12. – Cork, 1998. – P. 297.

місцевість, яку згадують автори ірландських анналів як країну вікінгів, знаходилася на західному узбережжі Шотландії включно із сусідніми островами¹⁹. На його думку, вже на середину століття шотландські вікінги стали потужним військово-політичним утворенням із власною династією, не пов'язаною зі Скандинавією – усі згадані в ірландських анналах ватажки вікінгів не могли походити із Скандинавії²⁰.

Окрім того, дослідник піддав сумніву деякі джерела до походження дублінської династії, зокрема – саги. Так, він погодився з ідеєю британського дослідника Пітера Соєра, що “Сага про Інґлінґів” – одне з джерел до проблеми династичного зв'язку Ірландії і Норвегії – не є повністю правдивою історією Скандинавії X–XI ст., а включає багато переплутаного матеріалу з різночасових ранніх саг, який редактори намагалися звести в єдине ціле²¹. Так само критично він поставився і до ірландської саги “Війна ірландців з іноземцями”²², у якій, як зазначив дослідник, наведено імена, взяті з пізніших джерел²², хоча довший час у літературі, зокрема, норвезький історик Андреас Бутге, використовували даний текст як надійне джерело²³.

Д. О'Коррен дійшов висновку, що напади вікінгів в IX ст. скоординувала Шотландська династія, яка з часом зробила Дублін центром свого політичного утворення. Воно проіснувало до 902 р., коли Дублінська династія була вимушена покинути Ірландію і змогла відновити свою владу лише в 917 р.²⁴ Таке міркування дає змогу по-іншому подивитися на проблему та її інтерпретацію, оскільки завдяки йому в скандинавських та ірландських взаємовпливах з'явилася третя сторона – шотландська.

Дещо відмінними щодо династичних зв'язків острівних вікінгів з Норвегією є погляди ірландської дослідниці Мері Ні Маонай²⁵. Аналізуючи образ вікінгів в ірландській літературі, вона звернула увагу на дискусійне питання, що його в 1998 р. розглянув Д. О'Коррен, – про локалізацію країни вікінгів Лохлейн. Провівши власне дослідження, вона дійшла висновку, що, не дивлячись на використання даного терміна для окреслення Шотландії у частини авторів XII ст. (на що вказав Д. О'Коррен), низка їх сучасників розуміла під ним Норвегію²⁶. Окрім М. Ні Маонай, до цієї дискусії на сучасному етапі долучився також Карл Етінгам²⁷.

Дотичною до даної полеміки є праця британської дослідниці Керолайн Донхам²⁸, яка зосередила увагу на шляху формування та зміцнення влади королівської династії вікінгів у Йорку, захоплення Дубліна та її відносин із сусідніми правителями. Авторка простежила діяльність

¹⁹ Ó Corráin D. Vikings... – P. 305.

²⁰ Ibidem. – P. 309.

²¹ Ibidem. – P. 299.

* Війна ірландців з іноземцями (Cogad Gáedel re Gallaib) – середньовічний ірландський текст, укладений між 1103–1111 рр. Він описує боротьбу ірландців на чолі з верховним королем Бріаном Бору (941–1014) в період між 967 і 1014 рр.

²² Ó Corráin D. Vikings... – P. 309.

²³ Holm P. Between apathy... – P. 157.

²⁴ Ó Corráin D. Vikings... – P. 338.

²⁵ Ni Mhaonaigh M. The Vikings in Medieval Irish Literature // Vikings in Ireland / Edited by Larsen A. C. – Roskilde, 2001. – P. 99–106.

²⁶ Ibidem. – P. 104.

²⁷ Etchingam C. The location of historical Laithlinn/Lochlainn: Scotland or Scandinavia // Studia Celtica Upsaliensia / Edited Ó Flaithearta M. – Uppsala, 2007. – P. 11–31.

представників династії в Англії, Ірландії, Північній Британії та Уельсі. Окрему увагу вона присвятила проблемі зв'язку Дублінської династії з її легендарним засновником Іваром*.

Триваліший час в історіографії побутував образ вікінгів як руйнівної, грабіжницької сили, що наводила страх на європейські народи. В основі подібного погляду значною мірою лежали середньовічні аннали, для авторів яких вікінги-язичники були саме таким фактором. На сучасному етапі сприйняття проблеми потребує значного її перегляду із залученням нових джерел.

Важливі дослідження у цьому напрямі проробила К. Донхам²⁹. Вона проаналізувала образ вікінгів в ірландських анналах і дійшла висновку, що він схильний змінюватися залежно від ситуації. Так, у Фрагментарних Анналах Ірландії виділено три основні образи вікінгів, які окреслила як погані вікінги, гірші й найгірші³⁰. До першої групи віднесено прибулих у середині IX ст. данців: саме вони розпочали боротьбу з норвежцями, які на той час вже здійснили грабіжницький рейд до Ірландії. Перемога данців над норвежцями в анналах отримала образ кари божої за гріхи, які вчинили вікінги. Саме це й привело до того, що данці одержали не найгіршу оцінку в очах анналістів. Натомість норвежці виступали як справжні язичники. Однак, як зазначила К. Донхам, для ірландців найгіршими серед ворогів були гаели, що зрадили власну віру і разом зі скандинавами брали участь у руйнуванні церков³¹.

У дослідженні образу вікінгів значне місце посідає дискусія щодо вживаних в анналах їх окреслень як "білі" та "чорні". Однією з основних теорій з приводу цих термінів є те, що на такий спосіб автори анналів відрізняли новоприбулих вікінгів від тих, що вже жили на острові. Ці терміни могли означати "нові" і "старі" відповідно. Прихильниками такого погляду є Артур Сміт і Девід Думвіль³².

К. Донхам, у свою чергу, пов'язала такий поділ з різними групами вікінгів, які очолювали різні ватажки. Так вона вважає, що "темними"

²⁸ Downham C. *Viking Kings of Britain and Ireland: The Dynasty of Ívarr to A. D. 1014*. – Edinburgh, London, 2008. – 360 p.

* Івар Рагнарссон (Ívarr) (помер бл. 873) – легендарний данський вождь, син Рагнара Лодброка, данського конунга. В історіографії поширена практика ідентифікувати його із Імаром (Ímar) засновником Дублінської династії (Uí Ímair). Цікаво, що братом цього Імара був знаний у старокіївській історії Аскольд (Hvitserkr), який у 860 р. здійснив похід на Константинополь і в 882 р. загинув у боротьбі з іншим вікінгом – Олегом. Див.: *Войтович Л. В. Київський каганат? (до полеміки П. Толочка з О. Прицаком) // Хазарський альманах*. – Киев; Харьков, 2005. – Т. 4. – С. 109–117.

Докладніше ці проблеми розглянуто: *Його ж. Чи володіла Хозарія Середнім Подніпров'ям у 839–860 pp.? // Хазарський альманах*. – Т. 12 (друкується). Висловлюю подяку автору за можливість ознайомитися з рукописом.

²⁹ Downham C. *The Good, the Bad, and the Ugly: Portrayals of Vikings in "The Fragmentary Annals of Ireland" // The medieval chronicle*. – Amsterdam; New York, 2005. – Vol. 3. – P. 27–40; *Idem*. *Viking identities in Ireland: it's not all black and white // Medieval Dublin*. – Dublin, 2011. – Vol. 11. – P. 185–201.

³⁰ *Idem*. *The Good... – P. 31*.

³¹ *Ibidem*. – P. 32.

³² Downham C. *Vikings identities... – P. 185*.

вікінгами називали тих, що перебували під командуванням братів Олафа й Івара з Дублінської династії. Дослідниця зазначила, що саме за часу правління їх сім'ї зростає активність "темних" вікінгів, припинена з вигнанням династії у 902 р.³³

К. Донхам також зробила спробу переглянути образ вікінгів-язичників³⁴. Так, вона вказала на прийняття християнства у їхньому середовищі чи терпимість до християн. Таке ставлення зумовлене тим, що вікінги активно включалися до політичної та економічної системи відносин у європейських країнах. К. Донхам значну увагу відвела ролі релігії у шлюбних взаєминах між вікінгами та династіями Британських островів³⁵.

Від початку 1970-х років за межами Ірландії почали розвиватися дискусії навколо історії вікінгів у цій країні. Однією з перших, яка вийшла на міжнародний рівень, стало організоване від 1969 р. з ініціативи данського журналу "Mediaeval Scandinavia" обговорення тези британського дослідника П. Соєра про дві епохи вікінгів на Британських островах³⁶. Його ідея заснована на тому, що походи вікінгів у IX ст. були зумовлені нестачею землі в перенаселеній Скандинавії, натомість походи X–XI ст. викликані елітою вікінгів, яка хотіла отримати нові прибутки. У ході дискусії ірландський нумізмат Майкл Доллей зробив припущення, що в Ірландії упродовж епохи вікінгів відбувся перехід від нападів з Норвегії до нападів з Британських островів. Однак, як зазначив П. Холм, дискусія не набула розвитку³⁷.

Помітним явищем історіографії проблеми стала колективна праця "Світ вікінгів"³⁸, яка показала розвиток держав вікінгів на інших територіях, поза Скандинавією. Відносини ірландців і вікінгів проаналізовано у комплексі з іншими державами Британських островів, що дає змогу провести порівняння. Так Джейн Річардс розкрила особливості поселень вікінгів на терені Англії³⁹. На основі аналізу низки археологічних пам'яток вона вказала на імовірність існування ірландських поселенців у Йорку часів вікінгів⁴⁰. Д. Думвіль, провівши порівняльний аналіз згадок про вікінгів у джерелах усіх країн Британських островів, відкинув ідею, за якою вікінги оминули західне та південне узбережжя Ірландії, як безглузду⁴¹. Уже згаданий Д. О'Коррен розвинув свою версію щодо зв'язків ірландських та шотландських вікінгів, доводячи, що зазнавши тимчасової невдачі в Ірландії, представники Дублінської династії повернулися до Шотландії і здійснили низку нападів на землі піктів⁴².

³³ Ibidem. – P. 195.

³⁴ Ejusdem. Religious and Cultural Boundaries between Vikings and Irish: The Evidence of Conversion // O'Byrne E., Ni Ghradaigh J. The March in the Islands of the Medieval West. – Leiden; Brill, 2012. – P. 15–35.

³⁵ Ejusdem. Religious and Cultural Boundaries... – P. 18.

³⁶ Holm P. Between apathy... – P. 166.

³⁷ Ibidem. – P. 166.

³⁸ The Viking World / Edited by Brink S., Price N. – London, 2008. – 717 p.

³⁹ Richards J. D. Viking Settlement in England // The Viking World. – P. 368–374.

⁴⁰ Ibidem. – P. 370.

⁴¹ Dumville D. N. Vikings in Insular chronicling // The Viking World. – P. 356.

* Пікти – племена, що населяли території Шотландії з I тис. до н. е. У 843 р. королем піктів став Кеннет I, який утворив об'єднану державу піктів і гаелів (скоттів) – Шотландію.

⁴² Ó Corráin D. The Vikings and Ireland // The Viking World. – P. 430.

Ще одним результатом співпраці науковців стало комплексне дослідження "Вікінги в Ірландії"⁴³ зі статтями провідних ірландських, британських та данських істориків, присвяченими різноманітним аспектам проблеми вікінгів в Ірландії. Так Чарльз Доєрті, вивчаючи торговельну діяльність вікінгів, особливо в портових емпоріях, звернув увагу на впливи вікінгів на ірландське суспільство, дійшовши висновку, що вони не трансформували суспільство острова насильно, а стали лише одним з чинників його змін⁴⁴. Проблема міст вікінгів розглянув також Пітер Волес. Використовуючи насамперед дані археології, він окремо проаналізував розташування, планування та захист поселень. Виділено сім окремих типів будівлі, як зазначено, характерних для норвезьких поселень в Ірландії⁴⁵. Помітне місце в збірнику посідають студії скарбів та поховань вікінгів на теренах Ірландії⁴⁶. Це дозволило розпочати вивчення культурних впливів, однак самі дослідження спираються на археологічні дані, тому їх предметом найперше є матеріальна культура. У такій ситуації залишається поза увагою великий об'єм літературної спадщини, який дозволить прослідкувати впливи вікінгів на світогляд та формування способу мислення населення Ірландії в епоху Середньовіччя. Розмірковування на цьому напрямі досі репрезентують тільки поодинокі праці⁴⁷.

Отже, дотеперішні студії над проблемою перебування вікінгів в Ірландії вже накопичили достатньо істотні наукові матеріали, що дає змогу використати їх як надійну базу для порівняння з різними аспектами проникнення вікінгів на терени Русі, тим більше, що аналогії у всіх сферах напрошуються самі.

Одним з важливих питань історії вторгнення вікінгів до Ірландії є тема їхніх міст, вплив яких на економічне та політичне життя острова сприймається безумовним. Варто лише згадати, що одне з поселень вікінгів – Дублін – є столицею Ірландії. Дослідження самого явища тісно пов'язане найперше з археологією, що й відобразилося на характері відповідних праць. Значна їх частка заснована власне на археологічних матеріалах⁴⁸.

⁴³ Vikings in Ireland / Edited by Larsen A. C. – Roskilde, 2001. – 173 p.

⁴⁴ Doherty C. The Viking Impact upon Ireland // Vikings in Ireland. – P. 35.

⁴⁵ Wallece P. F. Ireland's Viking Towns // Vikings in Ireland. – P. 44.

⁴⁶ Sheehan J. Ireland's Viking Age Hoards: Sources and Contacts // The Vikings in Ireland. – P. 51–60; Harrison S. H. Viking Graves and Grave-goods in Ireland // The Vikings in Ireland. – P. 61–76; Ó Floinn R. Irish and Scandinavian Art in the Early Medieval Period // Ibidem. – P. 87–98; Larsen A. C. The Exhibition – The Vikings in Ireland // Ibidem. – P. 127–148.

⁴⁷ Chesnutt M. An unsolved problem in Old-Norse-Icelandic literary history //

Mediaeval Scandinavia. – Odense, 1968. – No 1. – P. 122–37; Almqvist B. Scandinavian and Celtic folklore contacts in the earldom of Orkney // Saga-Book. – London, 1979. – No 20. – P. 80–105.

⁴⁸ Daly C. From Valhalla: conservation of a group of Viking grave-goods // Medieval Dublin. – Dublin, 2005. – Vol. 6. – P. 62–77; Graham-Campbell J. Viking treasure from the north-west: the Cuerdale hoard in its context. – Liverpool, 1992. – 123 p.; O'Donovan E. The Irish, the Vikings and the English: new archaeological evidence from excavations at Golden Lane, Dublin // Medieval Dublin. – Dublin, 2007. – Vol. 8. – P. 36–130; O'Neil J. Excavation of pre-Norman structures on the site of an enclosed

Серед усіх колоній вікінгів найважливіше місце посідали міста Вотерфорд, Дублін та Лімерік⁴⁹. Вони мали статус великих портів і сприяли включенню Ірландії у сферу діяльності вікінгів. Це викликало певний інтерес істориків до економічної діяльності міст вікінгів, результатом чого стала поява праць з цієї тематики⁵⁰. Подібний характер на Русі мали Ладога, Гніздово, можливо також Рюрикове городище поблизу Новгороду чи Плісеська та ряд інших центрів, вивчення яких тільки починає розгортатися.

Поряд з питанням економічної діяльності і внутрішнього устрою, дослідники звертаються до проблеми місця міст вікінгів у політичному житті острова. Так, К. Донхам у статті про історичне значення Вотерфорда епохи вікінгів виділила два напрями політичних стосунків міста: відносини з іншими поселеннями вікінгів в Ірландії та зв'язки з ірландськими державами. На її думку, на початку X ст. Вотерфорд мав статус столиці династії Івара – до 917 р., коли відвойовано Дублін⁵¹. Водночас навіть після цього місто не втратило значення. Вотерфорд та Дублін залишалися союзниками у боротьбі з Лімеріком до середини століття. Така співпраця збереглася до 953 р., коли Амлейб Куаран (927–981), король Дубліна, розпочав атаку на Вотерфорд. Що стосується відносин з державами вікінгів, то автор вказує на їх двоякість. З одного боку, вона подала перелік грабівницьких нападів вікінгів на церкви⁵², з іншого – вказала, що хроніки демонструють і приклади союзу між Вотерфордом й ірландськими королями⁵³. Зокрема, авторка зосередила увагу на зв'язках королівських династій Вотерфорда та королівства Оссорі*.

З наведеного огляду видно, що питання про вплив вікінгів на розвиток ірландського суспільства наприкінці VIII – на початку XI ст. є важливою складовою дослідження активності вікінгів у Європі загалом. Розроблення цієї проблеми наближує можливість реконструкції подібних процесів і в руських землях, зокрема, вздовж відгалужень шляху “з варяг у греки” та на відтинках Даугава (Західна Двина) – Друть – Дніпро чи Німан – Рось – Лісна – Західний Буг, де наявність винятково поодиноких і розрізнених

early Christian cemetery at Cherrywood, county Dublin // *Medieval Dublin*. – Dublin, 2006. – Vol. 7. – P. 66–88; Wallace P. The archaeology of Viking Dublin // *The comparative history of urban origins in non-Roman Europe*. – Oxford, 1985. – P. 103–145.

⁴⁹ Downham C. The Historical Importance of Viking-Age Waterford // *Journal of Celtic Studies*. – Turnhout, Brepols, 2004. – Vol. 4. – P. 71.

⁵⁰ Burke E. Life in the sunny south-east: housing and domestic economy in Viking and medieval Wexford. // *Archaeology Ireland*. – Dublin, 1995. – Vol. 9, No 3. – P. 33–36; Fischer L. Limerick as a Viking Trade Centre // *Made in Limerick*, 2. – Limerick, 2006. – P. 1–13; *Idem*. Limerick: First Urban Capital of Ireland // *Ibidem*. – P. 16–24; Holm P. The Slave Trade of Dublin, Ninth to

Twelfth Centuries // *Peritia*, 5. – Cork, 1986. – P. 317–345; Jennings J. R. B. On some ancient coins found in west Waterford // *Journal of the Waterford and South-east of Ireland. Archaeological Society*, 15. – Waterford, 1912. – Vol. 15. – P. 163–167; Valante M. A. The Vikings in Ireland: settlement, trade and urbanization. – Dublin, 2008. – 224 p.

⁵¹ Downham C. The historical importance... – P. 85.

⁵² *Ibidem*. – P. 87.

⁵³ *Ibidem*. – P. 88.

* Королівство Оссорі – одне з давньоірландських королівств. Його територія розташовувалася на півдні острова в межах сучасних графств Килкенні та Лііш. Королівство проіснувало як незалежне до середини IX ст., коли було приєднане до королівства Лейнстер.

джерельних доказів приступності вікінгів змушує вдаватися до необхідності ширших реконструкцій за аналогіями.

Зокрема, дослідження процесу становлення Дублінської династії в Ірландії та її зв'язків з місцевою владою, визначення місця військових угруповань вікінгів у міжусобній боротьбі ірландських королів за верховну владу дозволять створити базу для порівняння і осмислення ролі вікінгів у процесі становлення давньоруської державності, при якому в IX–X ст. простежуються схожі політичні та культурно-релігійні процеси. Окрім цього, важливим є також економічне життя міст вікінгів Ірландії, вивчення якого дає змогу розкрити особливості їх торговельної діяльності не лише в Західній, а й Східній Європі.

Львівський національний університет імені Івана Франка